

Грінченка [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.il.kubg.edu.ua/struktura/kafedry-institutu/kafedra-sotsialnoi-pedahohiky-ta-sotsialnoi-roboty.html>.

12. Філософський енциклопедичний словник / Редкол.: (голова) В.І. Шинкарук. – Київ : Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Абрис, 2002. – 743 с.

УДК 37.02:378:371.13

ДИДАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ДИДАКТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Пермінова Л.А., к. пед. н., доцент,
докторант кафедри педагогіки і психології
та освітнього менеджменту
Херсонський державний університет

У статті створено спробу обґрунтувати дидактичну підготовку майбутніх учителів початкової школи як ресурсну складову частину загальної професійно-педагогічної підготовки в умовах інформаційно-дидактичного середовища. Доводиться актуальність проблеми розроблення дидактичних середовищ, що базуються на сучасних інформаційних комунікаційних технологіях, оскільки у зв'язку з переходом до постіндустріального суспільства намітилася тенденція до кількісного і якісного ускладнення освітнього контенту, що має бути по-новому осмисленим і засвоєним студентами на всіх рівнях освітньої системи.

Ключові слова: освітнє середовище, інформаційне дидактичне середовище, е-інформаційно-дидактичне середовище, дидактична підготовка студентів.

В статье создана попытка обосновать дидактическую подготовку будущих учителей начальной школы как ресурсную составляющую общей профессионально-педагогической подготовки в условиях информационно-дидактической среды. Обосновывается актуальность проблемы разработки дидактических сред, которые базируются на современных информационных коммуникационных технологиях, поскольку в связи с переходом к постиндустриальному обществу наметилась тенденция к количественному и качественному усложнению образовательного контента, который должен быть по-новому осмысленным и усвоенным студентами на всех уровнях образовательной системы.

Ключевые слова: образовательная среда, информационная дидактическая среда, электронная информационная дидактическая среда, дидактическая подготовка студентов.

Perminova L.A. DIDACTIC PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF INITIAL SCHOOL IS IN INFORMATIVE DIDACTIC ENVIRONMENT

An attempt to ground didactics preparation of future teachers of initial school as resource constituent of general professionally-pedagogical preparation in the conditions of informatively-didactics environment is created in the article. Actuality of problem of development of didactics environments that are based on modern information of communication technologies is grounded, as in connection with a transition to post a tendency was set industrial society to quantitative and quality complication of educational content that must be on new intelligent and mastered by students at all levels of the educational system.

Key words: educational environment, informative didactics environment, e-informative didactic environment, didactic preparation of students.

Постановка проблеми. Тенденції глобалізації, коммодифікації, комерціалізації освітніх послуг, орієнтації на споживача, з одного боку, та посилення людиновимірності освітньої галузі, утвердження гуманістичних засад освітнього процесу загалом та професійної підготовки, з іншого боку, актуалізують пошук наукових підходів до визначення сутності якості освіти, забезпечення якісної професійної підготовки фахівців, зокрема галузі початкової освіти.

Звертаючи на це увагу, одним з актуальних завдань сучасної освіти є суттєве оновлення змісту, пошук, створення та засто-

сування найефективніших сучасних форм і методів навчання для забезпечення високої якості знань студентів.

Як відомо, дидактична підготовка педагога виступає складовою частиною процесу його професійного становлення. Тому останнім часом педагогічна спільнота визначає удосконалення дидактичної підготовки актуальною проблемою професійного розвитку педагогів різного фаху і всіх ланок неперервної освіти.

Наприклад, удосконалення дидактичної підготовки розглядається Л. Подимовою як одна з вирішальних умов науково обґрун-

тованої побудови навчального процесу, підвищення продуктивності педагогічної праці. Н. Шайденко аналізує дидактичну підготовку як чинник успішного формування освітньої функції вчителя. Р. Скульський називає дидактичну підготовку одним з основних напрямів професійного навчання і виховання майбутніх учителів. В. Подзолков пише про дидактичну підготовку як про системоутворювальний компонент у становленні учителя. Тобто вчені характеризують дидактичну підготовку як стержневу в системі загальнопедагогічної підготовки студентів.

Пошуки способів рішення проблеми дидактичної підготовки майбутніх учителів визначають загальні підходи до створення різних освітніх середовищ як просторів і умов організації навчальної діяльності студентів, що істотно визначається дидактичним супроводом і сукупністю освітніх інформаційних засобів і технологій їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї розвитку освітнього середовища детально розроблялись у дослідженнях багатьох психологів та педагогів. Проблемі використання інформаційно-комунікативних технологій, інформаційно-освітніх середовищ вивчали І. Роберт, М. Жалдак, І. Богданова, Ю. Триус, Н. Морзе, О. Співаковський, В. Шарко тощо. У дослідженнях розкриваються можливості активізації, індивідуалізації і інтенсифікації навчального процесу, реалізації творчого характеру навчання за допомогою використання інформаційних технологій.

Сучасне комунікаційне середовище інформаційного суспільства розкривається через здійснення фронтальної інформатизації та глобалізації соціально-комунікативних процесів, коли новітні способи й засоби збору, накопичення і переробки даних стають дієвим шляхом налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків у межах професійної підготовки майбутнього педагога.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи як ресурсної складової загальної професійно-педагогічної підготовки в умовах інформаційно-дидактичного середовища. Завдання передбачає визначення основного термінологічного апарату дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея модернізації освітніх процесів у межах інформаційно-освітнього середовища не є новою у практиці професійно-педагогічної освіти. Цікавими для

нашого дослідження є основні характеристики і дидактичні можливості сучасного інформаційного освітнього середовища як педагогічної системи в зіставленні і взаємодії дидактики викладання і дидактики навчання, в основу яких покладений один із найважливіших дидактичних принципів процесу навчання – принцип власної, самостійної, самокерованої навчально-пізнавальної і навчально-практичної діяльності студентів.

Наприклад, навчання в інформаційно-освітньому середовищі виступає як динамічна система, що являє собою цілісну сукупність поступально змінюючих одна одну освітніх ситуацій. Під освітньою ситуацією ми розуміємо систему психолого-педагогічних і дидактичних умов і стимулів, що ставить людину перед необхідністю усвідомленого вибору, коригування і реалізації власної моделі навчання, тобто здійснення самостійної навчальної діяльності. Незалежно від предметної специфіки, інформаційно-освітнє середовище має реалізовувати такі основні функції: оперативна доставка навчальної інформації тому, хто навчається; здійснення комунікаційної функції між усіма учасниками навчального процесу і зворотного зв'язку з викладачем; забезпечення індивідуальної і групової самостійної роботи.

В основі механізму саморегулювання навчального процесу в середовищі лежить прямий і зворотний зв'язок у системі «викладач – інформаційно-освітнє середовище – студент».

Зміни педагогічної парадигми передбачають підвищення рівня професійної майстерності викладача педагогічного вищого навчального закладу, зростання його активності, зважаючи на необхідність розгляду навчального процесу як процесу інтенсивної міжособової взаємодії і спілкування у системі «викладач–студент (студенти)».

У рамках нової парадигми освіти кардинально змінюється роль як педагога (перестає бути монопольним володарем знання), так і студента (приймає нову роль суб'єкта активного вчення), загостривши протиріччя між інформаційними потребами й інформаційними можливостями, що проявляються у різному ступені готовності суб'єктів процесу навчання до сприйняття змін, характерних для інформаційного суспільства. Викладач виступає головним суб'єктом освітнього процесу вже хоч би тому, що саме він покликаний конкретизувати і індивідуалізувати визначені для кожного стратегічного етапу мету і завдання навчання.

Наприклад, у своєму дослідженні Л. Петухова доводить, що для забезпечення нових принципів взаємодії викладача і

студента як суб'єктів діяльності необхідно враховувати і третій суб'єкт – інформаційно-комунікативне педагогічне середовище. Йдеться про «трисуб'єктну дидактику» як один із напрямів педагогічної науки про найбільш загальні закономірності, принципи і засоби організації навчання, що забезпечує свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок у межах рівноправних взаємовідносин учня (студента), учителя (викладача) і інформаційно-комунікативного педагогічного середовища» [8].

На думку Л. Петухової, інформаційно-комунікативне педагогічне середовище може виступати суб'єктом навчально-виховного процесу, якщо воно відповідає таким групам вимог: технічним, програмним, академічним, соціальним, вимогам до людських ресурсів.

Автор вважає, що в рамках трисуб'єктної дидактики можна дати відповіді на актуальні питання, що стоять перед сучасною системою освіти (роль і місце учителя в новій дидактичній моделі, співвідношення віртуальних і візуальних форм взаємовідносин суб'єктів дидактичної системи, розробка технологій управління правами доступу суб'єктів дидактичної системи до інформаційних ресурсів, організація сучасних систем контролю учбової діяльності, забезпечення органічної єдності між вимогами ринку праці, що змінюються, і консервативними можливостями системи освіти, організація безперервної системи освіти).

У свою чергу, В. Красильникова вважає: «Сучасні дидактичні можливості комп'ютерної техніки і сучасних засобів комунікаційного зв'язку дозволяють проектувати комп'ютерні середовища навчання з такими можливостями, які дозволяють розглядати навчання в принципово новому підході до організації освітнього процесу за схемою суб'єкт (педагог)–суб'єкт (студент)–суб'єкт (середовище)» [2].

Сам факт розгляду навчання в комп'ютерному середовищі у вигляді системи потрібної взаємодії суб'єктів освітнього процесу дуже важливо зрозуміти й об'єктивно визнати. Грамотно розроблена освітня система має реагувати на будь-які дії як із боку того, хто навчається, так і з боку педагога.

Автор обґрунтовує ситуацію, де і педагог, і студент взаємодіють в інтерактивному режимі з системою навчання, тобто активно взаємодіють у режимі трисуб'єктності.

Варто зазначити, що середовищний підхід до організації освітньої діяльності є найбільш перспективним, зокрема, у вищій професійно-педагогічній освіті. Сучасним фахівцям доводиться оперативного пристосовуватися до умов роботи, які постійно

змінюються, в динамічному полікультурному середовищі. Тому вищі професійно-педагогічні заклади мають моделювати відповідне освітнє середовище, що в загальному вигляді визначається як психолого-педагогічна реальність, що містить спеціально організовані умови для формування особистості студента, а також можливості для його розвитку, включення в соціальне і просторово-предметне оточення, яке традиційно розглядають як сферу соціального життя і як чинник освіти, що забезпечує педагогічні умови рівноваги досвіду взаємодії студентів із зовнішнім світом і динамікою розвитку внутрішнього світу. Особливо це важливо у зв'язку з переходом до дворівневої освіти.

Як педагогічний чинник освітнє середовище забезпечує усім суб'єктам освітнього процесу широке коло можливостей, пов'язаних із задоволенням потреб і трансформацією цих потреб у життєві цінності, що актуалізує процес особистісного саморозвитку. Її психологічною сутністю є сукупність діяльнісних і комунікативних актів і взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу.

На думку О. Леонтьєвої, цілеспрямоване створення у вищій освітнього середовища забезпечує включення студентів у культурологічні соціальні зв'язки різного типу і рівня, розвиток їх мотиваційної сфери, побудову навчального процесу на основі формування продуктивного досвіду, індивідуалізацію процесу навчання на основі формування і реалізації індивідуальних освітніх програм [3].

Необхідно підкреслити, що освітнє середовище – це частина середовища, в якому відбувається життєдіяльність майбутніх фахівців, де є природне інформаційне і спеціально організоване дидактичне середовище з адаптованими до віку тих, хто навчається, джерелами інформації. При цьому, на думку О. Осипенкової [6], необхідно, щоб дидактичне інформаційно-освітнє середовище існувало як модель природного інформаційного навчального середовища і повторювало його характерні ознаки.

Не можна не погодитися з думкою, що поняття «освітнє середовище» і «дидактичне інформаційне середовище» співвідносяться як ціле і частина: дидактичне інформаційне середовище входить як компонент в освітнє середовище [4, с. 28]. Водночас гетерогенне дидактичне інформаційне середовище є складною системою і може включати, наприклад, дидактичне комп'ютерне середовище, де комп'ютер є основним засобом і ресурсом взаємодії з освітнім середовищем.

Цікавою для нашого дослідження є думка С. Нечаєва: «Дидактичне інформаційне середовище може «наслідувати» властивості освітнього середовища, зокрема:

1) дидактичне інформаційне середовище, як складова частина освітнього середовища певного рівня, є складно складеним об'єктом системної природи. Системність цього педагогічного об'єкта, що перетворює сукупність зовнішніх умов навчання, виховання і розвитку, зумовлює застосування принципів природо- і культуровідповідності у безперервній дидактичній «єдності і боротьбі протилежностей» навчання і учення, формування і становлення, дії і взаємодії, традиції і розвитку;

2) дидактичне інформаційне середовище є локальним середовищем у рамках освітнього середовища відповідної модальності;

3) дидактичне інформаційне середовище як частина освітнього середовища може виступати не лише як умова, але і як засіб навчання (як предмет спільної освітньої діяльності), розвитку і виховання. Освітні якості середовища – його інтегральні ефекти, які виникають у системі «середовище–суб'єкт», – виражаються в появі нових адаптивних якостей в психофізіологічній системі людини, що дають змогу орієнтуватися в класі нових завдань і ефективніше вирішувати старі [4, с. 31].

Сучасне інформаційне середовище можна визначити як сукупність інформаційних умов існування суб'єкта (наявність інформаційних ресурсів і їх якість, розвиненість інформаційної інфраструктури), а також соціально-економічних і культурних умов реалізації процесів інформатизації. Таке середовище має містити: систему засобів «спілкування» із загальнолюдською культурою, яка слугує як для зберігання, структурування і представлення інформації, що становить зміст накопиченого знання, так і для її передачі, переробки і збагачення; систему самостійних робіт із формування навичок роботи з інформацією; інтенсивні зв'язки між учасниками навчального процесу – як вертикальні, так і горизонтальні.

Цікавим для нашого дослідження є визначення інформаційно-комунікаційного середовища як системно організованої сукупності інформаційного, організаційного, методичного, технічного та програмного забезпечення, що сприяє виникненню й розвитку інформаційно-навчальної взаємодії між суб'єктами середовища з метою професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя початкової школи [9].

Якщо проаналізувати функції суб'єктів навчального процесу в комп'ютерних середовищах навчання, то серед їх функцій

виділяють: забезпечення доступу до різних джерел інформації (віддаленим базам даних, конференціям через систему Інтернет) і роботи з цією інформацією; забезпечення і підготовку компонентів комп'ютерного середовища; забезпечення освітнього процесу навчальними і методичними матеріалами; забезпечення якісної комунікації між суб'єктами освітнього процесу; управління учбовою діяльністю; забезпечення інтерактивності навчання за допомогою спеціальних мультимедійних засобів і оперативного зворотного зв'язку з учасниками освітнього процесу; забезпечення доступу до нових джерел інформації, надання засобів отримання і переробки інформації; задоволення особистісно-орієнтованих вимог студентів (облік рівня підготовленості, типу розумової діяльності, об'єму навчального матеріалу до відповідного рівня досягнень та ін.); надання можливостей ведення і використання віртуальних лабораторій; забезпечення статистичного збору і обробки результатів навчання і контролю; забезпечення політики безпеки роботи системи, захисту предметного матеріалу й інформації про результати навчання тощо.

З урахуванням виділених функцій структури інформаційно-комунікаційного освітнього середовища характеризує особистісно-орієнтований ресурс, що сприяє реалізації активності студентів на основі їх індивідуальних здібностей. Різницею між використанням інформаційно-комунікаційного середовища від програмних засобів, характерних для педагогічного процесу, є самодостатність середовища, створення умов, за яких студент «занурюється» в предметне середовище, що дає змогу застосовувати сучасні педагогічні технології для організації різноманітної самостійної роботи на різних зайняттях. Активно впливаючи на середовище, учасники навчального процесу стають невід'ємною частиною цього середовища.

У дослідженні Л. Новіковою підкреслюється, що саме факт взаємодії є необхідною умовою для створення середовища: середовищем є та частина навколишнього світу, з якою суб'єкт взаємодіє [5, с. 8].

Таким чином, ми можемо спроектувати дидактичну систему підготовки майбутніх учителів початкової школи з урахуванням трисуб'єктності (рис. 1 – спрощена модель).

Зупинимося на сутності дидактичного середовища у моделі дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Поняття «дидактична підготовка» означає вивчення загальних основ навчання, професійну підготовку вчителя до організа-

ції процесу навчання, навчально-виховної роботи в умовах дидактичної системи школи, організації і керівництву колективною пізнавальною діяльністю учнів. В умовах вищого навчального закладу «дидактична підготовка» характеризується як цілеспрямований процес формування дидактичної готовності фахівця.

Однак структура дидактичної підготовки з урахуванням нововведень у системі навчання у вишах потребує сучасного обґрунтування. Наприклад, М. Тиріна моделювання досліджуваного процесу пропонує здійснювати з урахуванням того, що основними «структурними елементами дидактичної підготовки, взаємодія яких забезпечує її функціонування і цілісність, виступають цільовою, змістовий, технологічний і результативний компоненти, їх наповнення визначається метою розвитку дидактичної культури і специфікою дидактичної діяльності, що формується». Для нашої моделі це є основою, але сучасність вимагає обґрунтувати середовищний фактор дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Як відомо, структура освітнього середовища повинна визначатися наступними характеристиками: спосіб організації (як?), тип взаємодії (хто?), потенціал (що?).

У свою чергу, дидактичне середовище розглядається як певна система, що має відповідні ресурси і педагогічний потенціал, що забезпечує підвищення ефективності процесу навчання; як система методологічних, змістовних, діяльнісних і технічних ресурсів, а також умов, що забезпечують здійснення діяльності усіх суб'єктів із цими ресурсами за допомогою засобів інформаційних і комунікаційних технологій [7].

В аспекті професійної підготовки інтерес для нас становить поняття «дидактичне інформаційне середовище» як таке, що включає засоби навчання, які базуються на нових інфокомунікаційних технологіях, і інформацію наукового і навчального характеру. Це сприяє формуванню основ професійної компетентності майбутнього фахівця.

Крім того, ряд авторів підкреслюють підвищення ефективності процесу навчання завдяки гнучкості і мультимедійності технологій, відкритості і індивідуалізації освітнього процесу, зміни характеру діяльності як студентів, так і викладачів. Технології забезпечують рішення таких завдань: виявлення і використання стимулів активізації пізнавальної діяльності; поглиблення міжпредметних зв'язків у вирішенні завдань навчального і квазіпрофесійного змісту; активізація учасників навчального процесу в проектуванні і подальшій реалізації освіт-

ньої траєкторії студентів. Однак варто зазначити, що у процесі навчання важлива не інформаційна технологія сама по собі, а те, наскільки її використання реалізує досягнення освітніх цілей.

А. Конишева вважає, що специфіка інформаційно-освітнього середовища, в першу чергу, визначається її структурними компонентами, а також їх властивостями – інформаційністю і технологічністю, а розширення інформаційних освітніх середовищ відбувається на основі розвитку мережевих ресурсів і інтеграції різних технологій [1]. В основі виділення цього поняття як самостійної категорії лежить можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних технічних засобів навчання.

Науковець обґрунтовує сутність і необхідність врахування у навчально-виховний процес вишу електронного інформаційно-освітнього середовища, яке включає електронні інформаційні ресурси, електронні освітні ресурси, сукупність інформаційних технологій, телекомунікаційних технологій, відповідних технологічних засобів і забезпечує освоєння студентами освітніх програм у повному об'ємі майже у віддаленому режимі.

Не можна не погодитися з тим, що зміст поняття «електронне освітнє середовище» найбільшою мірою відбиває сутність і специфіку середовища, спрямованого на задоволення освітніх потреб відповідно до сучасних тенденцій розвитку системи освіти.

Характерним для е-середовища є електронне дидактичне середовище, що визначається [1] як система взаємопов'язаних компонентів (контентного, комунікаційного, технологічного), що забезпечує реалізацію організаційно-стимулюючої, інформативно-навчальної, діагностико-корекційної і комунікативно-управлінської функцій у взаємодії суб'єктів процесу навчання.

Осмислення феномена електронного дидактичного середовища є неможливим без аналізу наукових концепцій, теоретичних положень педагогіки, психології, кібернетики й інформатики. Наукові основи педагогіки дають змогу розглянути специфіку організації процесу навчання в рамках електронного дидактичного середовища; психологічні теорії і закономірності дають змогу розкрити унікальність процесу взаємодії суб'єктів; концептуальні положення кібернетики є основою для виявлення особливостей різнобічного управління процесом навчання; сучасний рівень розвитку інформатики характеризує і пояснює її педагогічний потенціал.

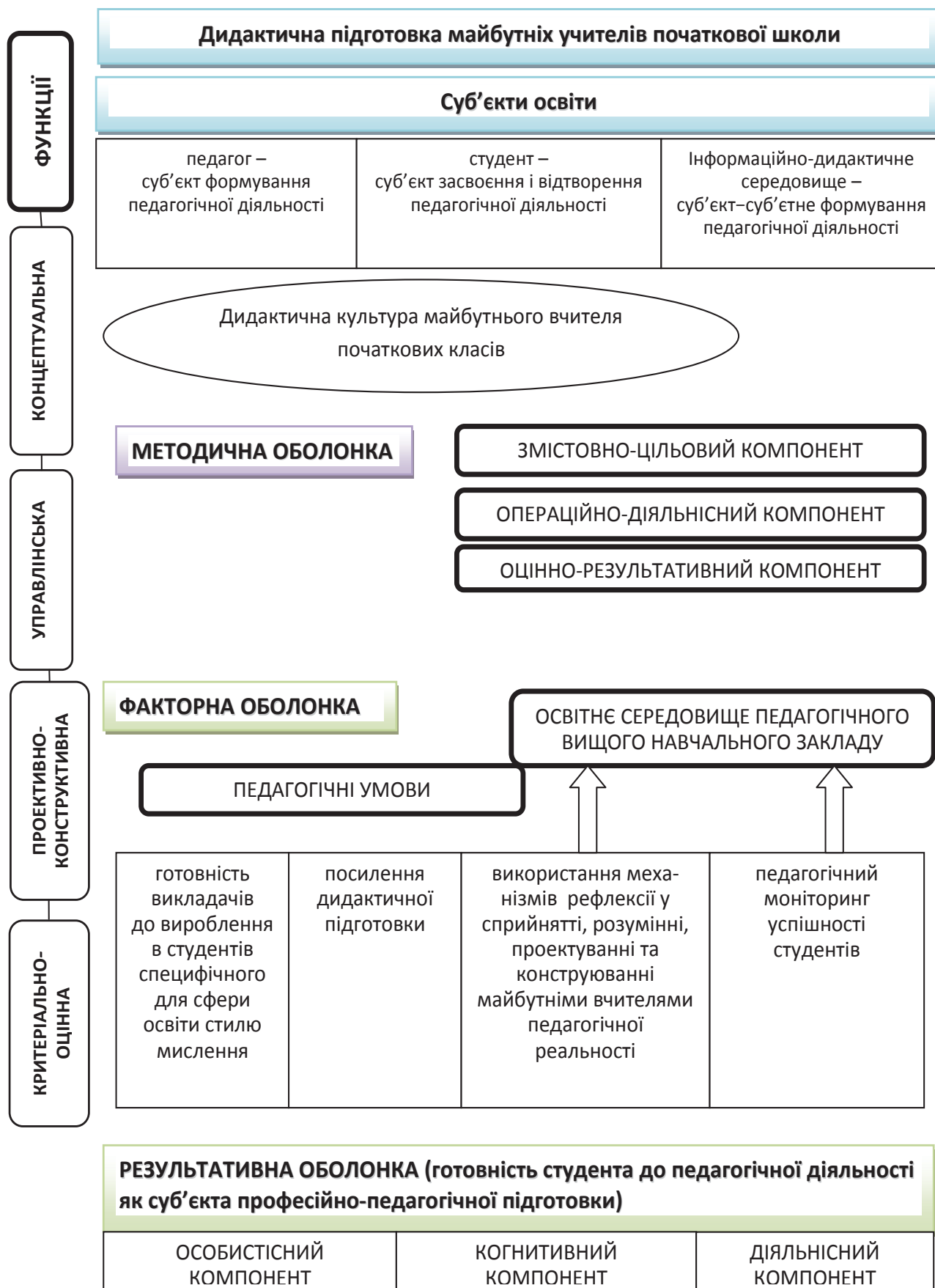

Рис. 1. Модель професійно-дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи

Висновки з проведеного дослідження. Дидактична підготовка сучасного вчителя початкової школи вимагає оновлених поглядів на систему професійно-педагогічної освіти майбутніх фахівців. «Нового вчителя» характеризує висока ступінь автономності і креативності, що проявляється, поряд із високим рівнем професійної компетенції, в таких якостях, як гнучкість професійного мислення, мобільність і адаптивність до інноваційних ситуацій професійної діяльності, постійне професійне удосконалення, здатність працювати в команді, співпрацювати з іншими, вміння приймати відповідальні рішення, брати на собі ініціативу. Це вимагає нових підходів до дидактичної підготовки студентів, серед яких базовим, на наш погляд, є середовий підхід.

У статті ми спиралися на те, що проблема розробки дидактичних середовищ, що базуються на сучасних інфокомунікаційних технологіях, надзвичайно актуальна, оскільки у зв'язку з переходом до постіндустріального суспільства намітилася тенденція до кількісного і якісного ускладнення освітнього контенту, що має бути по-новому осмисленим і засвоєним студентами на всіх рівнях освітньої системи. Крім того, необхідність «навчання упродовж усього життя» слугує основою для консолідації зусиль педагогів і науковців у розробленні дидактичних інформаційних середовищ, здатних забезпечити індивідуалізацію навчання і одночасно реалізувати концепцію спільної генерації знань у межах трисуб'єктної дидактики.

У подальшій роботі нами буде обґрунтовано доцільність використання інформаційно-дидактичного середовища з метою виконання творчих проектів, практичних робіт, підготовки до педагогічної практики з використанням ресурсів інформаційно-дидактичного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коньшева А.В. Электронная дидактическая среда: сущность, подходы, функции / А.В. Коньшева // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2014. – № 3. – С. 55–62.
2. Красильникова В.А. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: [учеб. пособие] / В.А. Красильникова. – Оренбург: ГОУ ОГУ, 2006. – 235 с.
3. Леонтьева О.В. Культурно-образовательная среда вуза как психолого-педагогическая проблема / О.В. Леонтьева // Образование и общество. – 2009. – № 6. – С. 106–111.
4. Нечаев С.А. Проектирование дидактических информационных сред и методика их применения в высшем профессиональном образовании [Текст] : дис. ... канд. пед. наук / С.А. Нечаев. – Ставрополь, 2006. – 156 с.
5. Новикова Л.И. Воспитательное пространство: опыт и размышления / Л.И. Новикова, И.В. Кулешова // Методология, теория и практика воспитательных систем: поиск продолжается / Под ред. Л.И. Новиковой, Р.Б. Вендровской, В. А. Караковского. – М.: НИИ Теории образования и педагогики РАО, 1996. – С. 195–202.
6. Оспенникова Е.В. Информационно образовательная среда и методы обучения [Текст] / Е.В. Оспенникова // Педагогическая информатика. – 2002. – № 4. – С. 46–49.
7. Стариченко Б.Е. Определение дидактической среды для построения методов электронного обучения в современной образовательной парадигме / Б.Е. Стариченко, И.Н. Семенова // Информационные и коммуникационные технологии в образовании : сб. тр. 8-й Междунар. науч.-практ. конф. – Екатеринбург, 2014. – С. 130–131.
8. Трисубъектная дидактика высшей школы: учеб. пособие / А.В. Спиваковский [и др.]. – Херсон: Айлант, 2015. – 351 с.
9. Ярошинська О. Створення інформаційно-комунікаційного середовища в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, О. Ярошинська // Людинознавчі студії. – Випуск 29. Педагогіка. – 2014. – Ч. 2. – С. 248–260.